Dr STANISŁAW TOMKOWICZ.

NAPISY DOMÓW KRAKOWSKICH.

Kompl.

Odb. z „Teki grona konserwatorów"

W KRAKOWIE.
NAKŁADEM GRONA KONSERWATORÓW.
W DRUKARNI C. K. UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
pod zarządem Józefa Filipowskiego.
1899.

Uwagi o napisach domów krakowskich.

Podał

Leon Sternbach.

Wydane przez Dra Tomkowicza inskrypcye na budowlach prywatnych i publicznych (str. 1—54 i 321—327), pod względem formy i treści odzwierciedlają często wzory klasyczne; stąd też dla badaczy studyów humanistycznych w Polsce pożądaną będzie wiązanka uwag, wyświetlających ważną stronę naszej kultury.

W dosłownem brzmieniu występuje kilka wierszów Vergiliusa, a mianowicie
p. 30 sacra suosque tibi commendat Troia Penates
= Aen. II 293, —
p. 31 fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum
= Aen. II 325 sq., —
p. 35 procul este profani
= Aen. VI 258.

Do tej samej kategoryi należy myśl: minus in parvis fortuna furit (p. 7) wyjęta z tragedyi Seneki Phaedra (w. 1124)*), nadto formę zdania ogólnego: magni animi magnis fiunt honoribus (p. 29) przybrały słowa Liviusa IV 35, 9 magnos animos magnis honoribus fieri.

Przysłowie wspomniane przez Quintiliana Inst. Or. V 11, 41 ea quoque, quae vulgo recepta sunt, hoc ipso, quod incertum auctorem habent, velut omnium fiunt, quale est: ubi amici, ibi opes**), otrzymało p. 6 postać: ubi opes, ibi amici, widocznie według wskazówek Erasma z Roterdamu Adag. p. 44***) verum si quis ad huius seculi mores respiciat, adagium invertendum existimabit: ubi opes, ibi amici.

---

*) Różniczkę 'minor' zam. 'minus' przynoszą edycye nowsze.

**) Por. Plautus Trucul. 885 verum est verbum, quod memoratur, ubi amici, esse ibidem opes.

***) Używam edycyi frankfurckiej z r. 1670 p. t. Adagia id est proverbiorum, paroemiarum et parabolarum omnium, quae apud Graecos, Latinos, Hebraeos, Arabes etc. in usu fuerunt, collectio absolutissima in locos communes digesta.

Wyraźne alluzye do tekstów klasycznych wykazują następujące inskrypcye:

p. 6 bona opinio, dulcis pecunia

por. Publilius Syrus 62 bona opinio hominum tutior pecunia est z przypiskami Friedricha p. 126, —

p. 6 nescia torporis virtus

por. Lucanus Phars. I 144 sq. nescia virtus | stare loco, —

p. 34 conscia mens recti omnia ridet

por. Ovidius Fast. IV 311 conscia mens recti famae mendacia ridet,

p. 37 ipsa sibi virtus

por. Claudianus de cons. Mall. Theod. 1 ipsa quidem virtus pretium sibi wraz z heksametrem Siliusa Pun. XIII 663 ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces, —

pewne też prawdopodobieństwo przemawia za tem, że słowa Lucretiusa II 990 omnibus ille idem pater est dały pochop do sentencyi (p. 6): est Iupiter omnibus idem, wreszcie przytoczyć można znamienne paralele do p. 34 virtutis premium gloria. W tem samem bowiem znaczeniu gloria nazywa się virtutis fructus (Cicero Pis. XXIV 57), beneficium (Curtius VIII 18, 18), pretium (Prudentius ad Symmach. II 754 sq.), nie inaczej jako praemium virtutis określony jest honos (Cicero de clar. or. LXXXI 281), co do myśli zupełnie odpowiada Cicero pro Mil. XXXV 97 ex omnibus praemiis virtutis, si esset habenda ratio praemiorum, amplissimum esse praemium gloriam por. jeszcze pro Archia XI 28 nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat praeter hanc laudis et gloriae.

Kilkakrotnie figurują w krakowskich napisach prawidła moralne siedmiu mędrców, które w szacie łacińskiej obiegały nietylko u autorów klasycznych, ale też we wiekach średnich, szczególnie zaś w epoce odrodzenia. Wystarczy zatem zestawić łaciński tekst z pierwowzorami greckimi:

p. 6 infelicitas nemini objicienda

= Pittacus u Laert. Diog. I 78 ἀτυχίαν μὴ ὀνειδίζειν, gdzie μηδενὶ słusznie poprawia Schneider. Zresztą wziętość przepisu ogólnego uzyskała zarazem sentencya Isokratesa ad Demon. 29 μηδενὶ συμφορὰν ὀνειδίσῃς por. Gnomol. Byzant. 239 u Wachsmutha, Studien zu d. griech. Florilegien (Berlin 1882) p. 204, a w ogólności Brunco, de dictis VII sapientium a Demetrio Phalereo collectis (Acta seminarii philologici Erlangensis vol. III z r. 1884) p. 350 i 364 sq.

p. 34 operosum est cunctis placere

= Solon fr. 7 (Lyr. Gr. [4]II p. 38 Bergk) πᾶσιν ἁδεῖν χαλεπόν. Według innej wersyi tę samę myśl głosił Periander por. Stanjek, Quaestionum de sententiarum septem sapientium collectionibus p. I (Wrocław 1891) p. 31, inne świadectwa przytacza mój komentarz do Gnomol. Vatic. 221 (‘Wiener Studien’ X — 1888 — p. 217).

p. 36 nil est in homine bona mente melius

por. Flor. Monac. 170 (Stobaei Floril. vol. IV p. 280 Meineke) Βίας

ἐρωτηθείς, τί ἂν εἴη ἄριστον ἐν τῷ βίῳ εἶπε συνείδησις, co Ausonius Sept. Sap. I 1 p. 246 (Schenkl) wyraził wierszem: quaenam summa boni est? mens quae sibi conscia recti por. nadto uwagi do Gnom. Vat. 147 (W. St. X p. 32).

Wreszcie i myśl nulla bestia nocentior adulatore (p. 29) przypomina tradycyą o Biasie, którą zwalcza Plutarch de adul. et amico 19 p. 61 C ὅθεν οὐδὲ ὁ Bίας*) ἀπεκρίνατο καλῶς τῷ πυθομένῳ, τί τῶν ζώων χαλεπώτατόν ἐστιν, ἀποκρινάμενος, ὅτι τῶν μὲν ἀγρίων ὁ τύραννος, τῶν δὲ ἡμέρων ὁ κόλαξ.

Tłumaczenie aksyomatu greckiego upatrywać musimy i w napisie: Deo dante nil nocet invidia, którym przed kilku laty zastąpiono dawną inskrypcyą: durum a iocundis arceri (p. 34 n. 2) por. Gregorius Nazianzenus Sent. distich. 63 Θεοῦ διδόντος οὐδὲν ἰσχύει φθόνος.

Miejsce św. Grzegorza mimowolnie nasuwa myśl o korrelacyi, jaka zachodzi między napisami naszymi a literaturą kościelną. Otóż z św. Augustyna (Confess. X 3) przepisaną jest maksyma: curiosum genus hominum (opuszcza Aug.) ad cognoscendam vitam alienam, desidiosum ad corrigendam suam (p. 7), stosunek do Pisma Świętego unaoczniają trzy przykłady:

p. 17 non omnem hominem inducas in domum tuam: multae enim sunt insidiae dolosi
    = Eccl. XI 31, —

p. 22 utinam saperent et intelligerent et novissima providerent
    = Deuteron. XXXII 29, —

p. 29 in te qui sperat, non confunditur
    por. Psalm. XXI 6 in te speraverunt et non sunt confusi, oraz XXX 1 (= LXX 1) in te, Domine, speravi, non confundar.

II.

Dziwić się nie można, że wskutek niedokładnych wiadomości dawniejszych źródeł o inskrypcyach obecnie zaginionych jakoteż wskutek złego stanu istniejących jeszcze napisów otwiera się dość szerokie pole dla domysłów konjekturalnych. W tym kierunku cenna publikacya Tomkowicza wymaga kilku suplementów:

p. 7 stet domus haec, donec fluctus formica marios.
    Czytaj: marinos. Podobnie wypadły nieraz kreski oznaczające m przy końcu kilku wyrazów n. p. (p. 16) studioru— aeternu— Deu— alma— schola— monumentu.

p. 11 hospes hic Augustus recreando moenia Craci.
    Ponieważ chodzi o posła perskiego, konieczną jest lekcya: augustus.

p. 13 arma ferunt pacem, pace pacanda tamen.
    Ze względu na myśl i na metrum (pācanda) nieodzowną jest po-

---

*) Dodaj Sept. sap. conv. 2 p. 147 B. Podobną relacyą o Diogenesie z Sinopy przechował Laertius Diogenes VI 51 ἐρωτηθείς, τί τῶν θηρίων κάκιστα δάκνει, ἔφη· τῶν μὲν ἀγρίων συκοφάντης, τῶν δὲ ἡμέρων κόλαξ.

prawka: paranda por. Vegetius de re milit. 3 praef. qui desiderat pacem, praeparet bellum. Znany aforyzm: si vis pacem, para bellum nie pochodzi z starożytności por. E. Wölfflin w Sitzungsber. d. bayr. Akad. d. Wissensch. 1887 p. 202.

p. 15 odpaść ma przypisek: 'sic' po formie: 'XII virum', również p. 16 po defensi w zwrocie: defensi Christiani orbis titulo auctior.

p. 15 hanc ante imaginem noctu in somnis (!) orans.
Czytaj: insomnis.

p. 18 Nestoris annosi superasses saecula Ioannes.
Poprawić należy: saecla.

p. 29 imprudensque alceus urget et uxor.
Musimy przyjąć poprawkę imprudens, quem wspomnianą w uw. 1, prócz tego pewną jest moja emendacya: calceus. 'Bucik' i 'żonę' w podobny sposób łączy anekdotka u Plutarcha Aemil. Paul. 5 p. 257 B ἔοικεν ἀληθής τις εἶναι λόγος περὶ γάμου λύσεως γενόμενος, ὡς ἀνὴρ Ῥωμαῖος ἀπεπέμπετο γυναῖκα, τῶν δὲ φίλων νουθετούντων αὐτόν· 'οὐχὶ σώφρων; οὐκ εὔμορφος; οὐχὶ παιδοποιός'; προτείνας τὸ ὑπόδημα (κάλτιον αὐτὸ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν) εἶπεν· 'οὐκ εὐπρεπὴς οὗτος; οὐ νεουργής; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰδείη τις ὑμῶν, καθ' ὅ τι θλίβεται μέρος οὑμὸς πούς i Coniug. Praecept. 22 p. 141 A*) ὁ Ῥωμαῖος ὑπὸ τῶν φίλων νουθετούμενος, ὅτι σώφρονα γυναῖκα καὶ πλουσίαν καὶ ὡραίαν ἀπεπέμψατο, τὸν κάλτιον αὐτοῖς προτείνας, 'καὶ γὰρ οὗτος' ἔφη 'καλὸς ἰδεῖν καὶ καινός, ἀλλ' οὐδεὶς οἶδεν, ὅπου με θλίβει'.

p. 51 urywek: adsit quisqu, o którym Łepkowski w inwentarzu zapisał: 'ze składu w Colleg. maius, zapewne z jakiejś bursy' niewątpliwie uznać należy jako fragment napisu: adsit quisquis amicus (p. 6), który według Bruina umieszczony był in foro Cracoviensi.

W końcu dołączam kilka przyczynków krytycznych do uzupełnień Tomkowicza (p. 321 sqq.):

p. 323 czytaj: cognitor astrorum [s]olus, o Timochare, salve!
aetheris ante a[lio]s ause sub[i]re domos,
gdzie zmieniłem wyraz aethereis, a w nawiasach uzupełniłem wytarte litery; prozodya sōlus jest błędną, ale należy ją wziąć na karb wierszokléty.

ibid. przywracam następujący dystych:
Tu quoque dimens[u]s solis lunaeque recursus
Hipparche et [stellas] quot[quo]t Olympus habet.
Luki dla stellas nie oznaczył wydawca, następny wyraz ma wygląd: quol..t.

ibid. Quaesitis veterum et proprius normae astra subegi.
Widocznie pisać musimy propriis.

---

*) Interpretacyą łacińską daje Hieronymus adv. Iovin. I 48 legimus quendam apud Romanos nobilem, cum eum amici arguerent, quare uxorem formosam et castam et divitem repudiasset, protendisse pedem et dixisse eis: 'et hic soccus, quem cernitis, videtur vobis novus et elegans, sed nemo scit praeter me, ubi me premat'. Wyrażenia calceus urit o ciasnym trzewiku używa Horatius Epist. I 10, 43.